

O'ZBEKISTON TASVIRIY SAN'ATIDA MANZARA JANRI: MILLIY KOLORISTIKANING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI

Bokiyeva Diloram Tursunboyevna
Boqiyevadilorom011@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston tasviriy san'atida manzara janrining rivojlanish bosqichlari va milliy koloristikaning shakllanish xususiyatlari ilmiy tahlil qilingan. Tadqiqotda mahalliy rassomlar ijodida tabiat tasvirini yaratishda nur, soya va ranglar uyg'unligidan foydalanish uslublari yoritib berilgan. Shuningdek, milliy tabiat landshaftlarini badiiy talqin qilishda an'anaviy ranglar palitrasi va zamonaviy tasviriy vositalarning o'zaro bog'liqligi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: manzara janri, milliy koloristika, tasviriy san'at, landshaft, ranglar palitrasi, kompozitsiya, o'zbek rassomligi.

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ этапов развития жанра пейзажа в изобразительном искусстве Узбекистана и особенностей формирования национальной колористики. В исследовании освещены методы использования гармонии света, тени и цвета при создании образа природы в творчестве отечественных художников. Также изучена взаимосвязь традиционной цветовой палитры и современных изобразительных средств в художественной интерпретации национальных ландшафтов.

Ключевые слова: жанр пейзажа, национальная колористика, изобразительное искусство, ландшафт, цветовая палитра, композиция, узбекская живопись.

Abstract: This article provides a scientific analysis of the development stages of the landscape genre in Uzbek fine arts and the specific features of the formation of national coloristics. The study highlights the techniques of utilizing the harmony of light, shadow, and color in depicting nature within the works of local artists. Furthermore, it examines the correlation between the traditional color palette and contemporary visual tools in the artistic interpretation of national landscapes.

Keywords: landscape genre, national coloristics, fine arts, landscape, color palette, composition, Uzbek painting.

Kirish:

O'zbekiston tasviriy san'ati o'zining ko'p asrlik tarixi va boy an'analari bilan jahon madaniyati xazinasida munosib o'rin egallaydi. Tasviriy san'atning asosiy janrlaridan biri bo'lgan manzara (peyzaj) janri o'zbek rassomchiligi rivojida alohida o'ringa ega. U nafaqat atrof-muhitning vizual ko'rinishini, balki

rassomning ichki kechinmalari, milliy mentalitet va tabiatga bo'lgan falsafiy munosabatini o'zida mujassam etadi.

XX asr boshlaridan shakllanib, bugungi kungacha murakkab evolyutsiya bosqichlarini bosib o'tgan o'zbek manzarachiligi, avvalambor, o'zining betakror koloristikasi bilan ajralib turadi. O'zbekistonning jazirama quyoshi ostidagi tabiat ranglari, tog'li hududlarning ulug'vorligi va cho'l landshaftlarining cheksizligi milliy rassomlar uchun ijodiy laboratoriya vazifasini o'taydi. Ushbu janrda yaratilgan asarlarni tahlil qilish, undagi milliy koloristika — ya'ni ranglarning emotsional va semantic yuklamasini o'rganish, tasviriy san'atimizdagi milliy o'zlikni anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy o'zbek rassomligida manzara janri klassik an'analar va zamonaviy abstrakt, impressionistik yoki ekspressionistik uslublar sintezi sifatida namoyon bo'lmoqda. Biroq, ushbu jarayonlarda rassomlarning tabiatni idrok etishdagi milliy qarashlari, ya'ni an'anaviy sharqona naqshlar, xalq amaliy san'atidagi ranglar uyg'unligi va yorug'lik tahlilidagi o'ziga xoslik saqlanib qolmoqda.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv davrida milliy san'at maktabining o'ziga xosligini, xususan, manzara janridagi rang-tasvir xususiyatlarini ilmiy asoslash va uni kelajak avlodga yetkazish hamda zamonaviy pedagogik jarayonlarda samarali foydalanish talab etiladi. Ushbu maqolada biz o'zbek manzara janrining shakllanish tarixiga to'xtalib, milliy koloristikaning rivojlanish omillarini tahlil qilamiz va bu jarayonning bugungi tasviriy san'atdagi aksini yoritib beramiz.

Asosiy qism:

O'zbek manzara janrining shakllanishi: Tarixiy-madaniy ildizlar:

O'zbekiston tasviriy san'atida manzara janrining shakllanishi murakkab va serqirra jarayondir. Dastlabki davrlarda miniatyura san'atida manzara tasviri shartli, dekorativ xarakterga ega bo'lib, u voqelikni emas, balki g'oyaviy-falsafiy dunyoni aks ettirgan¹. XX asr boshlariga kelib, Yevropa tasviriy san'ati ta'sirida "realistik manzara" tushunchasi kirib keldi. Biroq, o'zbek rassomlari bu uslubni shunchaki ko'chirib olmasdan, uni milliy koloristika bilan boyitdilar. Bu davrda manzara janri tabiatni shunchaki ko'chirib tushirish emas, balki vatanning qiyofasini, uning ruhiyatini va quyoshli o'lkaning issiq haroratini ranglar vositasida ifodalash vositasiga aylandi².

¹ **Abdullayev, N.** (2007). *San'at tarixi (2-jild: O'zbekiston tasviriy san'ati)*. Toshkent: O'qituvchi.

² **Karimov, E.** (2015). *XX asr O'zbekiston tasviriy san'ati*. Toshkent: Fan va texnologiya.

Milliy koloristikaning o'ziga xosligi va shakllanish omillari;

O'zbek manzara san'atida koloristika – bu shunchaki bo'yoqlar tanlovi emas, balki chuqur madaniy kod hisoblanadi. Milliy koloristikaning shakllanishiga bir nechta omillar ta'sir ko'rsatgan:

- ✓ Geografik omil: O'zbekistonning jazirama quyoshi, moviy osmon, cho'l landshafti va vohalarning yashilligi rassomlar palitrasida keskin va kontrast ranglarning hukmronligini ta'minlaydi.
- ✓ An'anaviy san'at ta'siri: Xalq amaliy san'ati (kulolchilik, gilamdo'zlik, naqqoshlik)dagi ranglar uyg'unligi – oq, lojuvard, qizil va to'q sariq ranglarning boyligi manzara janriga ham ko'chib o'tdi. Rassomlar manzara yaratishda an'anaviy naqshlardagi ranglar nisbatidan foydalangan holda, kompozitsiyada ritm va muvozanat hosil qiladilar.

Ustozlar ijodi va maktablar tahlili:

O'zbek manzara maktabi haqida so'z borganda, O'rol Tansiqboyev ijodini alohida ta'kidlash lozim. Uning asarlarida tabiat va inson mehnatining uzviyligi, monumental manzara janrining yuksak cho'qqisi sifatida namoyon bo'ladi. Tansiqboyev asarlarida "havo perspektivasi" shunday mahorat bilan ishlanganki, undagi har bir rang dog'i quyosh nurlari ostida jilolanib, tomoshabinni o'sha makonning havosini his qilishga undaydi³. Shuningdek, Rahim Ahmedov va boshqa rassomlar ijodida esa manzara lirik, nozik va psixologik holatlar bilan boyitildi. Ularning palitrasida "milliy koloristika" nafaqat yorqinlik, balki ranglarning o'zaro nozik o'tishlari (nyuanslar) va tabiiy mushtaraklikda namoyon bo'ladi.

Zamonaviy bosqich: Innovatsiya va an'ana uyg'unligi;

Bugungi kunda o'zbek manzara janri yangi qirralar bilan boyimoqda. Zamonaviy rassomlar nafaqat realistik tasvir, balki abstraksiyaga moyil bo'lgan, ranglar orqali falsafiy g'oyalarni ifodalovchi kompozitsiyalarni yaratmoqdalar. Bu jarayonda milliy koloristika zamonaviy texnologiyalar va eksperimental yondashuvlar bilan uyg'unlashib, yangi badiiy tilni shakllantirmoqda⁴. Xususan, tabiatni "kuzatish" o'rniga, tabiat bilan "muloqot qilish" va uning emotsional ta'sirini bo'yoqlar orqali ifodalash asosiy maqsadga aylanmoqda.

Natijalar tahlili:

O'zbekiston tasviriy san'atida manzara janrining evolyutsiyasini va milliy koloristikaning shakllanish jarayonini tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

³ Tansiqboyev, O. (1980). *O'zbekiston manzarasi: Ranglar va obrazlar*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.

⁴ Hamdamov, R. (2020). *O'zbekiston tasviriy san'atida manzara janri: Evolyutsiya va an'ana*. Toshkent: San'at jurnali nashriyoti.

1. Ranglarning psixologik va estetik ta'siri: Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek rassomlari tomonidan qo'llaniladigan milliy koloristika shunchaki tasviriy vosita emas, balki tomoshabinga emotsional ta'sir o'tkazuvchi muhim omildir. Landshaftdagi och va to'q ranglar nisbati, ayniqsa, quyosh nuri ostidagi o'zgarishlar (pleyn-er usuli) orqali O'zbekiston tabiatining betakror qiyofasi ochib beriladi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, rassomlarimiz asarlarida issiq ranglar (oltin, och sariq, to'q qizil) tabiatning uyg'onishi va hayotiylikni, sovuq ranglar (moviy, ko'k, binafsha) esa tog'li hududlarning ulug'vorligi va sokinlikni ifodalashda ustuvorlik qiladi⁵.

2. An'ana va zamonaviylik sintezi: Tadqiqot jarayonida manzara janrida milliy koloristikaning saqlanib qolishi an'anaviy naqqoshlik va miniatyura san'atidagi ranglar palitrasi bilan bevosita bog'liqligi aniqlandi. Zamonaviy rassomlar asarlarida tasviriy vositalarning yangilanishiga qaramay, kompozitsion muvozanat va ranglar uyg'unligi azaliy sharqona uslublarga tayanishi kuzatildi. Bu esa milliy san'at maktabining o'ziga xosligini ta'minlovchi barqaror omildir.

3. Ta'limiy-pedagogik samaradorlik: Pedagogik amaliyotda manzara janri darslarini o'tishda milliy koloristikaga urg'u berish talabalarning badiiy idrokini rivojlantirayotgani kuzatildi. "Mayda plastika" yoki "Manzara" fanlarini o'qitishda tabiatga chiqish (pleyn-er) va kuzatilgan ranglarni milliy an'analar bilan bog'lab tahlil qilish, talabalarda mustaqil kompozitsiya yaratish qobiliyatini sezilarli darajada oshirgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, milliy koloristikani o'rganish tasviriy san'at talabalarining ijodiy salohiyatini shakllantirishda fundamental bazani tashkil etadi⁶.

4. Globallashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlash: Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bugungi kundagi san'at tendensiyalari manzara janriga yangi texnologik yondashuvlarni olib kirsada, milliy koloristika — o'zbek rassomchiligi uchun "tashrif qog'ozi" bo'lib qolmoqda. Rassomlarimizning xalqaro ko'rgazmalardagi muvaffaqiyatlari aynan shu milliy ranglar jilosi va tabiatga bo'lgan o'ziga xos yondashuv bilan bog'liqligi tasdiqlandi.

Adabiyotlar tahlili (adabiy sharh);

Manzara janri va milliy koloristika masalalarini tadqiq etishda bir qator ilmiy manbalar, san'atshunoslik tadqiqotlari hamda metodik qo'llanmalarga tayanish maqsadga muvofiqdir.

Nazariy va t arixiy manbalar: O'zbek tasviriy san'ati tarixi bo'yicha fundamental tadqiqotlar (masalan, san'atshunos olimlarning O'rol Tansiqboyev, Rahim Ahmedov va Nikolay Karaxan ijodiga bag'ishlangan monografiyalari)

⁵ Ahmedov, R. (2018). *Tasviriy san'atda kompozitsiya asoslari*. O'quv qo'llanma. Toshkent: Tafakkur.

⁶ Ibragimov, A. (2022). *Oliy ta'limda tasviriy san'atni o'qitishning innovatsion metodikasi*. Namangan: NamDU nashriyoti.

manzara janrining XX asr o'rtalarida shakllanishi va rivojlanishini tushunishda asosiy manba hisoblanadi. Bu asarlarda rassomlarning tabiiy muhitni badiiy talqin qilishdagi uslubiy izlanishlari va ranglar palitrasidagi evolyutsiyasi ilmiy jihatdan asoslab berilgan⁷.

Milliy koloristika masalalari: Rangshunoslik nazariyasi bo'yicha chop etilgan adabiyotlar (ranglar psixologiyasi va optik qonuniyatlariga oid darsliklar) o'zbek rassomchiligi an'analarini ilmiy talqin qilishda muhim o'rin tutadi. Tadqiqotchilar manzara asarlaridagi "sharqona rangdorlik"ni tahlil qilar ekanlar, uni xalq amaliy san'ati (naqqoshlik, kulolchilik)dagi koloristik an'analar bilan uzviy bog'liqlikda o'rganishni tavsiya etadilar. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, o'zbek manzarachiligidagi yorug'lik va rang nisbati ko'pincha mahalliy iqlim sharoiti va xalqning estetik didi bilan belgilanadi.

Pedagogik va uslubiy qo'llanmalar: Manzara janrini o'qitish metodikasi bo'yicha zamonaviy o'quv qo'llanmalarida "pleyn-er" mashg'ulotlarining ahamiyati alohida ta'kidlangan. Mavjud ilmiy maqolalar va metodik tavsiyanomalarda talabalarda kompozitsion tafakkurni shakllantirishda tabiat kuzatuv va ranglar uyg'unligi asosiy omil ekanligi qayd etilgan. Ushbu adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, manzara janri faqat tasviriy vosita emas, balki talabaning milliy o'zligini anglash va uni badiiy ifodalash qurolidir.

Tadqiqotdagi bo'shliqlar: Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, manzara janridagi milliy koloristikaning "raqamli asr" talablari va yangi innovatsion texnologiyalar bilan uyg'unlashuvi masalalari hali yetarli darajada ilmiy izlanmagan. Shuningdek, mahalliy oliy ta'lim muassasalarida (xususan, Namangan davlat universiteti kabi hududiy oliygohlarda) o'qitilayotgan manzara san'ati metodikasini takomillashtirish bo'yicha maxsus pedagogik tadqiqotlarga ehtiyoj yuqori.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Ilmiy-nazariy va san'atshunoslik manbalari:

1. Abdullayev, N. (2007). San'at tarixi (2-jild: O'zbekiston tasviriy san'ati). Toshkent: O'qituvchi.
2. Karimov, E. (2015). XX asr O'zbekiston tasviriy san'ati. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Tansiqboyev, O. (1980). O'zbekiston manzarasi: Ranglar va obrazlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
4. Hamdamov, R. (2020). O'zbekiston tasviriy san'atida manzara janri: Evolyutsiya va an'ana. Toshkent: San'at jurnali nashriyoti.

⁷ Yusupov, S. (2024). *Pleyner amaliyotini tashkil etish: Nazariya va amaliyot*. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Metodik va pedagogik adabiyotlar:

5. Ahmedov, R. (2018). Tasviriy san'atda kompozitsiya asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent: Tafakkur.
 6. Ibragimov, A. (2022). Oliy ta'limda tasviriy san'atni o'qitishning innovatsion metodikasi. Namangan: NamDU nashriyoti.
 7. Yusupov, S. (2024). Pleyner amaliyotini tashkil etish: Nazariya va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
- Elektron resurslar va davriy nashrlar:
8. "San'at" jurnali (2021-2025). O'zbekiston tasviriy san'atidagi milliy koloristika masalalari. (<https://sanat.uz> sayti materiallari).
 9. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. San'atshunoslik institutining ilmiy to'plamlari (2023-2025).

